

مجموعه گزارش‌های مسئله‌شناسی بخش خصوصی

شماره ۵: بررسی نحوه عرضه زایلین مخلوط و احتمال عدم انطباق با ضوابط تنظیم بازار

مقدمه

صنایع پایین‌دستی پتروشیمی در سال‌های اخیر تحت فشار هم‌زمان رکود اقتصادی، افزایش هزینه‌های تولید، محدودیت سرمایه در گردش و شرایط نامساعد کسب‌وکار قرار گرفته‌اند. این واحدها از یک سو با محدودیت امکان افزایش قیمت محصولات در بازار مواجه‌اند و از سوی دیگر با نوسانات و محدودیت‌های تأمین مواد اولیه روبه‌رو هستند. نتیجه این وضعیت، کاهش ظرفیت تولید، افزایش سهم هزینه‌های سربار، کاهش سودآوری، تعدیل نیرو و در برخی موارد تعطیلی واحدهای تولیدی بوده است.

در برخی گروه‌های کالایی، عدم تناسب میان ظرفیت مصرف صنایع پایین‌دستی و میزان تولید مواد اولیه موضوعی شناخته‌شده است؛ اما موضوع این گزارش به محصولی مربوط می‌شود که شواهد موجود نشان می‌دهد در سطح تولید کشور کمبود ذاتی ندارد، با این حال شرایط عرضه به گونه‌ای شکل گرفته که کمبود در بازار داخلی احساس می‌شود.

یکی از مصادیق قابل بررسی، زایلین مخلوط است که عرضه آن عمدتاً توسط دو تولیدکننده داخلی انجام می‌شود: پتروشیمی بندر امام و پتروشیمی اصفهان. بررسی داده‌های منتشرشده در صورت‌های مالی این شرکت‌ها و آمار بورس کالا، ضرورت بررسی انطباق نحوه عرضه با مقررات تنظیم بازار را مطرح می‌کند.

بر اساس دستورالعمل تنظیم بازار محصولات پتروشیمی (مصوب ۱۳۹۹/۱۰/۰۱)، مدیریت عرضه و تقاضای محصولات پتروشیمی بر عهده کارگروه تنظیم بازار با حضور دستگاه‌های ذی‌ربط از جمله وزارت نفت، وزارت صمت، گمرک، سازمان بورس و سازمان تعزیرات حکومتی قرار دارد.

بررسی اطلاعات منتشرشده نشان می‌دهد:

عملکرد عرضه زایلین مخلوط - پتروشیمی اصفهان (سال ۱۴۰۴)

روش عرضه	مقدار (تن)
فروش از طریق بورس کالا	۱۸۵۵۰
فروش صادراتی	۱۱۸۲۹

۲۵۳۴۱	فروش خارج از بورس کالا
۵۵۸۲۰	مجموع

عملکرد عرضه زایلین مخلوط - پتروشیمی بندر امام (شش ماهه اول ۱۴۰۴)

مقدار (تن)	روش عرضه
۹۶۰۰	فروش از طریق بورس کالا
۸۰۴۵	فروش صادراتی
۴۰۷۰	فروش خارج از بورس کالا
۲۱۷۱۵	مجموع

گزارش ۱۲ ماهه پتروشیمی بندر امام در دسترس نبوده است؛ با این حال، برآورد ظرفیت تولید سالانه این محصول در این شرکت بیش از ۸۰ هزار تن عنوان می‌شود، در حالی که بر اساس داده‌های بورس کالا، میزان عرضه داخلی ثبت شده کمتر از این مقدار (طبق آمار بورس فقط ۲۲۸۲۰ تن) بوده است. همچنین مطابق آمار معاملات بورس، مجموع تقاضای صنایع پایین دستی برای خرید زایلین مخلوط در سال ۱۴۰۴ حدود ۶۲۰۴۰۰ تن (مقدار ۳۳۷۰۰ تن برای پتروشیمی بندرامام و ۲۸۷۰۰ تن برای پتروشیمی اصفهان) بوده است.

نتایج اولیه حاصل از مقایسه داده‌ها:

- برآورد می‌شود مجموع تولید زایلین مخلوط کشور حدود ۱۳۵ هزار تن باشد؛ در نتیجه با توجه به تقاضای صنایع پایین دستی در بورس (حدود ۶۲۴۰۰ تن) در سطح کلان نشانه‌ای از کمبود مطلق تولید مشاهده نمی‌شود.
- مجموع عرضه این محصول در بورس کالا حدود ۴۱ هزار تن بوده (۴۱۳۷۰ تن) که سهم محدودی از کل تولید را تشکیل می‌دهد (حدود ۳۰ درصد کل تولید است).
- بخشی از فروش تولیدکنندگان از مسیرهای خارج از بورس یا صادرات انجام شده است (حدود ۳۰ هزار تن خارج از بورس که نزدیک ۲۵ درصد تولید است).
- محدود بودن عرضه در بورس، در برخی مقاطع موجب شکل‌گیری رقابت‌های قیمتی بالا شده که در مواردی از ۱۵۰ درصد نیز فراتر رفته است.
- افزایش رقابت در بورس، هزینه تأمین مواد اولیه صنایع پایین دستی را افزایش داده و بر قیمت تمام شده محصولات اثرگذار بوده است.

- نکته جانبی این است که با توجه به اینکه ارزش اظهار شده صادراتی مبنای ایفای تعهدات ارزی قرار می گیرد و قیمت واقعی فروش در عمل می تواند بالاتر از ارزش اظهار شده باشد، لازم است بررسی شود که آیا در این بخش منافع اقتصادی مضاعفی برای عرضه کنندگان ایجاد شده و تعهدات ارزی به طور کامل ایفا شده است یا خیر.
- ارقام عرضه و فروش نشان می دهد که ادعای محدودیت تولید نیازمند بررسی بیشتر است؛ زیرا بخشی از محصول خارج از بورس عرضه یا صادر شده است. بنابراین لازم است مشخص شود که کاهش عرضه در بورس ناشی از محدودیت واقعی تولید بوده یا ناشی از نحوه مدیریت و تخصیص عرضه.

مطابق ماده ۳ دستورالعمل تنظیم بازار محصولات پتروشیمی، عرضه محصولات جهت فروش داخلی باید از طریق بورس های کالایی انجام شود؛ همچنین تبصره ۱ بند (الف) ماده ۸ شرایط و ضمانت های اجرایی مربوط به عرضه خارج از بورس را مشخص کرده است. علاوه بر این، تبصره های ۲ و ۳ ماده ۶ پیش بینی کرده اند که در صورت التهاب بازار (از جمله رقابت بیش از ۲۰ درصد در بازه های تعیین شده)، کف عرضه بازنگری و اصلاح شود. همچنین مطابق تبصره ۱ بند (ب) ماده ۹، گمرک جمهوری اسلامی ایران موظف است اطلاعات صادرات شرکت های پتروشیمی را به صورت ماهانه در اختیار دستگاه های مسئول قرار دهد.

بر این اساس، در صورت صحت داده های فوق، لازم است بررسی شود:

- ۱- آیا میزان عرضه داخلی با الزامات ماده ۳ دستورالعمل انطباق داشته است؟
- ۲- آیا در دوره های التهاب بازار، سازوکار اصلاح کف عرضه اجرا شده است؟
- ۳- آیا اطلاعات صادرات به صورت کامل در اختیار کارگروه تنظیم بازار قرار گرفته و مورد استفاده قرار گرفته است؟
- ۴- آیا عرضه خارج از بورس در چارچوب استثنای قانونی انجام شده است؟

در صورت احراز هرگونه عدم انطباق، آثار آن صرفاً محدود به صنایع پایین دستی نبوده و می تواند به افزایش هزینه تولید، کاهش رقابت پذیری و انتقال فشار هزینه به مصرف کننده نهایی منجر شود. هدف این گزارش، طرح مسئله و درخواست بررسی مستند و شفاف فرآیند عرضه و نظارت بر بازار این محصول است تا از ایجاد اختلال در زنجیره تولید و تحمیل هزینه به بخش مولد اقتصاد جلوگیری شود.

درخواست مشخص:

با توجه به اینکه داده های مورد استفاده این گزارش از منابع رسمی و منتشر شده (صورت های مالی شرکت ها، آمار بورس کالا و مقررات تنظیم بازار) استخراج شده است، درخواست می شود.

- ۱- یکی از نهادهای دارای صلاحیت نظارتی و اجرایی (کارگروه تنظیم بازار محصولات پتروشیمی، وزارت صمت، سازمان تعزیرات حکومتی، سازمان بازرسی کل کشور یا سایر مراجع ذیصلاح) مأمور بررسی رسمی داده‌ها و انطباق عملکرد عرضه زایلین مخلوط با مقررات و دستورالعمل‌های مربوطه شود.
- ۲- به صورت مشخص، رعایت الزامات ماده ۳، ماده ۶، ماده ۸ و ماده ۹ دستورالعمل تنظیم بازار محصولات پتروشیمی در خصوص میزان عرضه داخلی، فروش خارج از بورس، مدیریت التهاب بازار و نحوه ثبت و پایش صادرات مورد رسیدگی قرار گیرد.
- ۳- در صورت احراز هرگونه تخلف یا عدم انطباق، مطابق قوانین و مقررات مربوطه نسبت به توقف رویه‌های مغایر، اصلاح فرآیندها، جبران آثار ایجادشده و اعمال ضمانت‌های اجرایی و جرایم قانونی اقدام شود.
- ۴- نتیجه بررسی‌ها و اقدامات انجام‌شده به صورت شفاف اعلام شود تا از تکرار احتمالی چنین مواردی و ایجاد اختلال در زنجیره تأمین صنایع پایین‌دستی جلوگیری شود.

همانطور که اشاره شد، هدف این گزارش، انتساب تخلف به هیچ شخص یا نهادی نیست؛ بلکه درخواست بررسی مستند و اجرای یکسان مقررات به منظور حمایت از تولید، شفافیت بازار و جلوگیری از تحمیل هزینه به صنایع پایین‌دستی و مصرف‌کننده نهایی است.